

Rannsóknaskýrslur 2000

Hvítárvellir í Borgarfirði

Fornleifaskráning vegna deiliskipulags

Magnús A. Sigurðsson

Ljósmynd á forsiðu: Mynd 1: Hvítárvellir í Andakílshreppi. (*Byggðir Borgarfjarðar* II. 1989: 191).

© 2000 Þjóðminjasafn Íslands/Magnús A. Sigurðsson
Öll réttindi áskilin.
ISSN 1560-8050
Prentun/umbrot: ??????????

Efnisyfirlit

Efnisyfirlit.....	3
Inngangur.....	?
Hvítárvellir í Borgarfirði.....	?
Heimildir.....	?

Inngangur

Vegna fyrirhugaðrar byggingar veiðihúss í landi Hvítárvalla, Borgarfirði, var farið fram á það við minjavörð Vesturlands og Vestfjarða, að hann athugaði um fornleifar á viðkomandi lóð, en eigi er hægt að samþykka deiliskipulag án undangenginnar skráningar, eða einsog segir í 18. grein Þjóðminjalaga nr. 88/1989:

...Skýlt er að fornleifaskráning fari fram á skipulagsskyldum svæðum áður en gengið er frá skipulagi, eða endurskoðun þess og skal Þjóðminjasafn eiga samvinnu við skipulagsyfirvöld um það...

Í 64. grein reglugerðar um Þjóðminjavörslu (334/1998) er nánar kveðið á um fornleifaskráningu:

...Fornleifaskráning skal gerð undir stjórn fornleifafræðings. Við fornleifaskráningu skal þess gætt, að teknar séu saman ritaðar jafnt sem munnlegar heimildir um fornleifar og allir minjastaðir kannaðir á vettvangi, hvort sem fornleifar eru sýnilegar á yfirborði eða ekki. Allir minjastaðir skulu færðir á kort og gerðar lýsingar og uppdrættir af þeim minjum sem sýnilegar eru. Fornleifaskráningu telst því aðeins lokið að út hafi komið fjölrítuð, prentuð eða stafræn skýrsla um hana. Skýlt er að fornleifaskráning fari fram áður en gengið er frá skipulagi eða endurskoðun þess samkvæmt skipulagslögum....

Í skipulagsreglugerð nr. 400/1998, grein 4.20.1 stendur:

Í svæðis- og aðalskipulagi skal auðkenna og gera grein fyrir Þjóðminjum, staðsetningu þeirra og helstu einkennum, hvaða landnotkun er fyrirhuguð á svæðunum og hvaða reglur gilda á hverju þeirra um umgengni og mannvirkjagerð, í samræmi við ákvæði Þjóðminjalaga.

Skýlt er að fram fari fornleifaskráning áður en gengið er frá skipulagi, sbr. 3.2. Fornleifaskráning skal taka mið af þeirri nákvæmni sem skipulag er unnið í og frekari skráning eftir atvikum fara fram í tengslum við gerð deiliskipulags þar sem mannvirkjagerð er fyrirhuguð.

Mjög brýnt er að sinna fornleifaskráningu áður en hafnar eru framkvæmdir því að ómetanlegar minjar geta legið hvar sem er. Allar framkvæmdir eru því viðkvæmt mál því að ekki er vitað hvað leynist á viðkomandi svæðum. Því getur það verið framkvæmdaaðila í hag að láta fram fara fornleifamat áður en hafist er handa, sbr.

20. grein Þjóðminjalaga:

Nú finnast fornleifar sem áður voru ókunnar og skal finnandi þá skýra Þjóðminjasafni Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn. Ef fornleifar finnast við framkvæmdir skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd verks uns fenginn er úrskurður fornleifanefndar um hvort verk megi fram halda og með hvaða skilmálum.

En hvað eru fornleifar?

Í 16. grein Þjóðminjalaga er þessi skilgreining:

Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra
staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á,...
Að jafnaði teljast minjar 100 ára eða eldri til fornleifa, en heimilt
er þó að friðlýsa yngri minjar,...

Ekki er um stórt svæði að ræða í þessu tilviki en hér hefur verið byggð frá landnámi,
og því er brýnt að fara að öllu með gát.

Hvítárvellir í Borgarfirði

Hvítárvellir standa, einsog nafnið bendir til, við Hvítá, í hinum gamla Andakílshreppi en eftir sameininguna 1998 heitir sveitafélagið Borgarfjarðarsveit. Jarðarnúmer er 133886.

Þann 13. maí fór ég að Hvítárvöllum til að athuga fyrirhugað framkvæmdasvæði. Um er að ræða staka lóð undir veiðihús, samkvæmt GPS mælingu er lóðin á N 64° 36.434 og V 21° 41.399.

Mynd 2. Kort af Hvítárvöllum. (Uppdráttur Íslands. Blað 36. Botnsheiði)

Ekki fundust neinar minjar þarna, enda er um frekar lítið svæði að ræða þar sem lítið er um sléttlendi og þarafleiðandi hefur það verið óhentugt til búsetu.

Svæðið sem um er að ræða er nokkur hundruð metra fyrir ofan Norðurkot / Búðarhöfða, talsvert upp með ánni. Þetta er mosagróið þýflendi milli tveggja klettahamra og umkringgt klettum. Þetta svæði varð fyrir valinu vegna þess að þarna er besta skjólið við ána.

Mynd 3. Horft í NV, yfir Hvítána.

Mynd 4. Horft í VNV yfir Hvítána.

Mynd 5. Horft í S, verið að stika út byggingarreitinn.

Til er svæðaskráning yfir Borgarfjörð, norðan Skarðsheiðar, þar sem kemur í ljós að mikið er um um menningarminjar og heimildir um Hvítárvelli svo fara verður mjög varlega í allt jarðrask.

En þar sem engin sjáanleg merki eru um mannvistarleifar sé ég ekkert sem mælir á móti þessari framkvæmd samkvæmt þjóðminjalögum.

Heimildir

Byggðir Borgarfjarðar II. 1989. Borgarfjarðarsýsla og Akranes. Búnaðarsamband Borgarfjarðar.

Orri Vésteinson. 1996: *Menningarminjar í Borgarfirði norðan Skarðsheiðar, Svæðaskráning*. FS 016-95033. Fornleifastofnun Íslands.

Túnauppdrættir 1920-1921. Þjóðskjalasafn Íslands.

Örnefnaskrá. *Hvítárvellir*, Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun Íslands.